

УДК 005.915:336.713

УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ БАНКУ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Олександр Вікторович ШВАРЦ

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту банківської діяльності, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
E-mail: shvartsalex@mail.ru*

Анотація. В статті розглядається сутність процесу управління активами і пасивами банку, досліджуються основні цілі цього процесу. Обґрунтовується роль управління активами і пасивами в забезпеченні фінансової стабільності банку.

Аннотация. В статье рассматривается суть процесса управления активами и пассивами банка, исследуются основные цели этого процесса. Обосновывается роль управления активами и пассивами в обеспечении финансовой устойчивости банка.

Ключові слова: управління активами і пасивами, управління ризиками, ліквідність, фінансова стійкість, банк.

Ключевые слова: управление активами и пассивами, управления рисками, ликвидность, финансовая устойчивость, банк.

Постановка проблеми. Кризові явища в економіці України та банківській системі, а також необхідність забезпечення стабільного функціонування банківських установ призводить до того, що пріоритетним завданням менеджменту будь-якого банку повинно буди ефективне управління активами і пасивами, як інтегрованого процесу, що охоплює в собі активи, пасиви, їх структуру, ризики, що пов'язані із ними та прибутки. Функціонування в банку інтегрованого управління активами і пасивами потребує створення відповідної системи методів та інструментів, що забезпечать виконання поставлених завдань та прибуткової діяльності, оскільки саме вона є метою діяльності банку, як комерційної установи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики управління активами і пасивами банку присвячені праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених як В. К. Бансал, С. Бранович-Братанович, І. Волошин, Х. Грюнінг, Ж. Довгань, Г. Карчева, С. Козьменко, Т. Кох, А. Кулакова, О. Лаврушин, І. Ларіонова, Дж.Ф. Маршалл, М. Поморіна, С. Прасолова, Л. Примостка, К. Редхед, П. Роуз, І. Сало, В. Севрук, Дж. Сінкі. Але треба зазначити, що незважаючи на вже отримані наукові результати, сутність і проблеми процесу інтегрованого управління активами і пасивами банку потребують подальших наукових пошуків. Науковці не дійшли кон-

сensusу стосовно змісту цього поняття, методів та інструментів управління, а також місця управління ризиками в системі управління активами і пасивами.

Однак питання стосовно взаємозв'язку ефективності управління активами і пасивами банку та його фінансової стійкості, які б відповідали сучасним вимогам розвитку банківського сектору, потребують подальшого вдосконалення та дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретичних аспектів сутності процесу управління активами і пасивами, визначення його цілей та ролі в забезпеченні фінансової стійкості банківської установи.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Сучасні умови ведення банківського бізнесу характеризуються ускладненням взаємозв'язків клієнтських, регіональних та макроекономічних фінансових потоків, швидкою зміною факторів екзогенного середовища, падінням доходності традиційних банківських інструментів, що в сукупності із процесами концентрації банківського капіталу призводить до зростання ціни помилкового управлінського рішення. Покладатися на інтуїтивні підходи до управління за таких обставин було б неправильно. Тому удосконалення системи управління фінансовою діяльністю, всебічний науково

обґрунтований аналіз та інтегрований підхід до оперативного управління фінансовими потоками в сучасних умовах розглядаються як найважливіші завдання та запорука фінансової стійкості кожного комерційного банку.

У міжнародній та вітчизняній практиці управління активами і пасивами є одним із фундаментальних понять фінансового менеджменту банку. Науковці одноставні щодо необхідності управління активами і пасивами в банку, хоча єдиної думки щодо визначення цього поняття в економічній літературі не склалося.

Так, Джон Ф. Маршалл і Віпул К. Бансал дають наступне визначення: «Управління активами і пасивами являє собою спробу мінімізувати схильність цінового ризику за рахунок витримання певних пропорцій між активами і пасивами для досягнення цілей фірми (наприклад, досягнення встановленого рівня доходів) з одночасною мінімізацією ризику банку. Суть такого виду управління ризиками полягає саме у знаходженні правильних співвідношень між балансовими активами та пасивами» [1, с. 189]. Поєднання слів, яке використовують автори «спроба мінімізувати схильність цінового ризику» свідчить про невирішеність проблеми. Найбільш повно зазначені методи управління активами і пасивами можуть бути використані при управлінні процентним ризиком.

Дж. Сінкі певним чином заповнює прогалину та визначає процес управління активами і пасивами комерційного банку як скоординоване управління банківським балансом, яке приймає до уваги альтернативні сценарії процентної ставки і ліквідності [2, с. 392]. Тобто, Дж. Сінкі під управлінням активами і пасивами розуміє, в основному, методи управління чистою процентною маржею та гепом.

Узагальнення вище зазначених точок зору, стосовно процесу управління активами і пасивами, дає змогу стверджувати, що наведені визначення більш повно відображають інструментарій управління активами та пасивами, але при цьому не відображають мету такого управління, а питання мінімізації ризиків зведені до ліквідності.

Більш точно та повно, на нашу думку, сутність процесу управління активами і пасивами банку у вітчизняній практиці визначає Л. О. Примостка, яка під сутністю управління активами і

пасивами розуміє скоординоване управління фінансами банку, в процесі якого через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активними і пасивними операціями досягається кілька цілей, таких як підвищення прибутку, зниження ризиків, аналіз і контроль за ліквідністю, управління спредом [3, с. 249].

Зауважимо, що однозначне вирішення даного питання досить проблематичне, оскільки всі процеси управління фінансами банку тісно взаємопов'язані і більшість методів спрямовано на одночасне досягнення декількох цілей, а тому і розглядаються з різних позицій в залежності від мети. Втім, наведені вище погляди не містять принципових суперечностей.

Аналіз розглянутих дефініцій управління активами і пасивами, що відображені в працях зарубіжних та вітчизняних науковців, а також зроблені нами уточнення та пояснення дали змогу узагальнити сутність управління активами і пасивами банківської установи та розглядати його як цілеспрямований процес постійного регулювання структури та динаміки активів і пасивів банку, спрямований на забезпечення економічної ефективності банку з позицій оптимізації ризику та забезпечення достатнього рівня ліквідності. Треба зазначити, що таке визначення сутності управління активами і пасивами банку не тільки не суперечить існуючим підходам, а й розширює їх в частині цілей банку, щодо забезпечення ефективності діяльності банку зі одночасним забезпеченням ліквідності при умові оптимізації ризиків. Тобто, таке визначення окреслює межі дії управління активами і пасивами в фінансовому менеджменті банку.

В процесі управління активами і пасивами перед менеджментом банку ставляться конкретні цілі. При цьому визначаються довгострокові завдання, шляхи розвитку банку, а також комплекс заходів щодо їх реалізації. Цілі визначають вихідні підходи до розвитку банку. Банк має орієнтуватись на таку діяльність, яка приносить йому прибуток. Величина прибутку залежить від обсягу і структури активів і пасивів, обсягу прибутків і витрат, ефективності діяльності.

На основі досліджень літературних джерел нами виокремлено такі цільові орієнтири управління активами і пасивами банку (рис. 1).

Рис. 1. Цілі управління активами і пасивами банку

Таким чином, ключовими моментами, які вимагають прийняття рішень у процесі управління активами і пасивами є ліквідність, чутливість процентних ставок та ціноутворення для максимізації прибутку. Всі ці аспекти взаємопов'язані.

Для досягнення банком встановлених цілей управління активами і пасивами його керівництво повинно, по можливості, максимально контролювати обсяг, структуру, доходи чи витрати як активів, так і пасивів. Контроль керівництва банку за активами має бути скоординований з контролем за пасивами таким чином, щоб процес управління активами і пасивами характеризувався внутрішньою єдністю. Політика банку має розроблятися так, щоб максимізувати дохід і мінімізувати витрати як за активами, так і за пасивами.

Досягнення зазначених цілей в процесі управління активами і пасивами сприятиме забезпеченню фінансової стійкості банку. Як зазначає Г. Т. Карчева «Виходячи з концепції банку, що динамічно розвивається, забезпечити фінансову стійкість банку і його сталий розвиток можливо у разі ефективного управління банківськими ризиками та гнучкого управління активами і пасивами...» [4, с. 249]. Отже, можна стверджувати, що однієї із складових забезпечення фінансової стійкості банку в сучасних умовах банківської кризи є ефективне управління активами і пасивами.

Слід зауважити, що в економічній літературі немає єдиного підходу до визначення поняття фінансової стійкості комерційного банку. Нерідко його ототожнюють з такими економічними поняттями, як надійність, платоспроможність, ліквідність.

На нашу думку, узагальнюючим визначенням фінансової стійкості банку є її трактування, як якісної характеристики його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, і котрий здатний витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування [5, с.37].

У зв'язку з цим констатуємо, що основними результуючими характеристиками, які впливають на фінансову стійкість кожного комерційного банку є:

- ліквідність і платоспроможність;
- зростання прибутку;
- мінімізація ризиків.

Як вже було зазначено саме ці аспекти є цілями управління активами і пасивами банку. Тобто, в процесі ефективного управління активами і пасивами банку забезпечується його фінансова стійкість через вплив на ліквідність та ризики. Зв'язок між поняттями «управління активами і пасивами банку» та «фінансова стійкість банку» проілюструємо на рис. 2.

На відміну від Литвинюк О. В., який вбачає, що забезпечення фінансової стійкості відноситься до основних завдань процесу управління активами і пасивами банку [7, с. 228], ми вважаємо, що ефективне управління активами і пасивами виступає основою для забезпечення фінансової стійкості. А саме забезпечення фінансової стійкості будь-якого банку є завданням фінансового менеджменту.

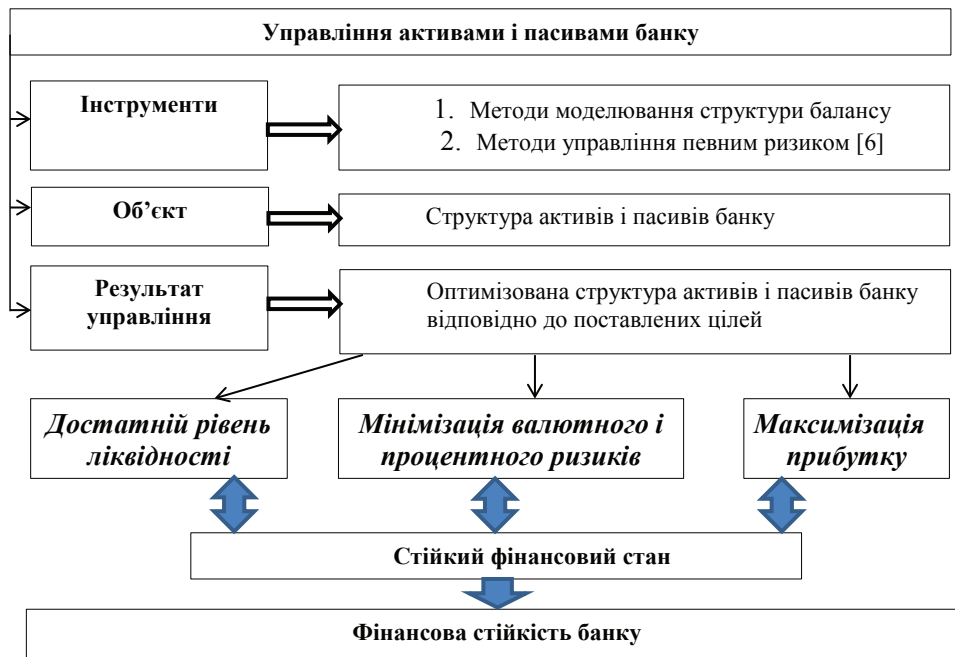

Рис. 2. Взаємозв'язок фінансової стійкості банку із процесом управління активами і пасивами

Отже, ефективне управління ризиками в процесі інтегрованого управління активами і пасивами є невідкладним та безпосередньо формує базу для виконання інших поставлених цілей, в тому числі і для забезпечення фінансової стійкості банку. Інтегроване управління активами і пасивами включає управління тільки тими видами ризиків, які безпосередньо пов'язані із активами та пасивами банку та маніпуляціями із їх структурою, тобто процентним, валютним ризиками та ризиком ліквідності. Отже, ефективне управління ризиками є невід'ємним завданням управління активами і пасивами без виконання якого неможливе функціонування банку.

При цьому управління цими ризиками є необхідною умовою, що формує підґрунтя для стійкого фінансового стану будь-якого банку, але є недостатнім для забезпечення фінансової стійкості. Оскільки для стабільного функціонування банку є необхідним управління всіма ризиками банку через роботу ефективної системи ризик-менеджменту. В першу чергу це стосується кредитного та операційного ризиків.

Забезпечення стабільною базою доходів тісно переплітається із цілями, які висувуються перед управлінням активами і пасивами банку. Виконання цього завдання не може розглядатися відокремлено від процесу управління активами і пасивами, оскільки пов'язане із розвитком та розширенням активних операцій, що і є джерелом доходів. Тобто передбачається акцент на роз-

витку традиційних послуг банку, на довгостроковому і комплексному обслуговуванні клієнтів, формуванні постійного та стабільного джерела доходів.

Без ефективного управління активами і пасивами не можливо досягти довіри клієнтів до банку. Позитивний імідж та високий рівень довіри дасть змогу отримати стабільну базу доходів банку. Розширення бази доходів із одночасним управління витратами сприяє максимізації прибутку, що забезпечує стійкий фінансовий стан.

Ефективне управління ліквідністю є однією з найважливіших проблем у діяльності кожного комерційного банку. Особливо актуальна вона для українських банків, адже об'єктивні економічні умови – банківська криза, нестабільна ресурсна база, масовий відтік депозитів, нестабільна ситуація з валютним курсом національної грошової одиниці, обмежений кредитно-інвестиційний ринок-надзвичайно ускладнюють завдання ефективного управління ліквідністю.

Забезпечення достатнього рівня ліквідності банку є однією із цілей управління активами і пасивами банківської установи, що виступає основою стійкого фінансового стану банку та необхідним елементом його фінансової стійкості.

На сучасному етапі ліквідність банківської системи України є фактором, що негативно впливає на фінансову стійкість банківських установ (рис. 3).

За результатами аналізу робимо висновок, що ліквідність банківської системи України постійно знижується через зниження частки ви-

соколіквідних активів порівняно із одночасним зростанням коштів клієнтів банку.

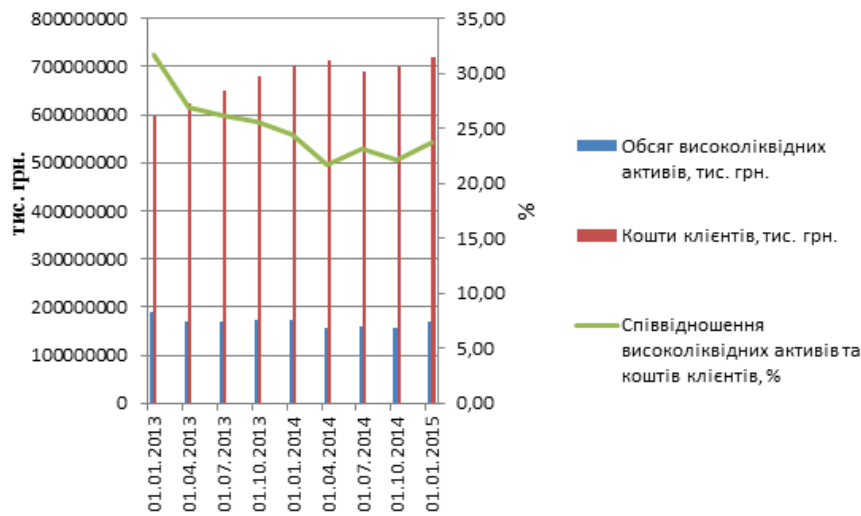

Рис. 3. Динаміка високоліквідних активів та коштів клієнтів банківської системи України за 2013–2014 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [8]

Така ситуація пояснюється неефективним управлінням активами і пасивами окремих банків, їх ризиковою діяльністю, що в кінцевому випадку негативно впливає на фінансову стійкість, як окремих банків, так і всієї банківської системи.

Висновки. Рівень ефективності управління активами і пасивами повинен розглядатися як один із найважливіших чинників підвищення

стабільності, надійності, ліквідності та прибутковості діяльності банківських установ. В умовах жорсткої конкуренції, що супроводжує розвиток ринкової економіки, необхідно постійно удосконалювати системи та форми управління активами і пасивами. Лише такий підхід до управління в комплексі забезпечує фінансову стійкість банку та стабільне функціонування всієї банківської системи України.

Список використаних джерел

1. Маршалл Дж. Ф., Бансал Випул К. Финансовая инженерия. Полное руководство по финансовым нововведениям. — М. : ИНФРА. — М, 1998. — 784 с.
2. Синки Д. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг [Текст] / Д. Синки; пер. с англ. А. Левинзон. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. — 1017 с.
3. Примостка Л. О. Финансовый менеджмент у банку [підручник] / Л. О. Примостка. — [2-ге вид., доп. і перероб.]. — К. : КНЕУ, 2004. — 468 с.
4. Карчева Г. Т., Карчева О. Я. Эффективное управление активами и пассивами – необходимая умова фінансової стійкості банку [Електронний ресурс] // Г. Т. Карчева, О. Я. Карчева. — Режим доступу : http://www.nvisnik.geci.cn.ua/uk/nissue/item/download/40_3d.html.

5. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи [Текст]: монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлик. — Тернопіль, 2009. — 316 с.
6. Шварц О. В. Удосконалення інструментарію управління активами і пасивами банку в умовах фінансової нестабільності / О. В. Шварц / Світ фінансів. — 2011. — № 4. — С. 33–39.
7. Литвинюк О. В. Необхідність формування сучасного механізму управління активами та пасивами банківських установ / О. В. Литвинюк // Вісник Одеського національного університету. Економіка. — 2013. — Т. 18, Вип. 1 (1). — С. 226–229.
8. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.